

УДК: 94 (477) «17/18»: 271

Юрій ХОЛОДЮК
(Вінниця)**СТАН РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ НА ПОДІЛЛІ
У XVIII-XIX ст., РОЛЬ І МІСЦЕ МОНАСТІРІВ
У РЕЛІГІЙНОМУ ЖИТТІ КРАЮ**

У статті досліджується стан релігійного життя на Поділлі у XVIII-XIX ст., з'ясовується роль і місце монастирів у релігійному житті краю. На основі різних матеріалів аналізується ставлення влади до релігійних громад Поділля.

Ключові слова: Поділля, монастир, релігія, церква, чернецтво, Бакотський та Лядовський скельні монастирі, Бершадський Преображенський чоловічий монастир, Шаргородський Свято-Миколаївський чоловічий монастир, Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир.

На сучасному етапі розвитку суспільства релігія залишається однією із важливих складових історії, культури, духовності нашого народу. Релігійна культура українського народу розвивалася протягом століть у важких умовах національної бездержавності. І тому в наш час, коли Україна має власну державність, у людей зростає інтерес до вітчизняної історії, витоків своєї віри, розуміння своєї віри, розуміння необхідності і бажання відродити, зберегти і примножувати свою національну духовну і релігійну спадщину¹.

Невід'ємною складовою релігійного життя є діяльність монастирів. Здавна чернече життя привертало до себе увагу істориків, мандрівників, дослідників та й усіх небайдужих. Монастир, як соціальний інститут, змушений виступати діяльною соціальною силою у складних політичних колізіях вітчизняної історії². На основі вивчення історії монастирів Східного Поділля XVIII-XIX ст. можемо дізнатись про їх діяльність і вплив на розвиток та становлення православної віри в регіоні.

Найстародавнішими християнськими святинями Поділля вважаються скельні монастирі, розташовані в долині річки Дністра. Історики стверджують, що в Середній Наддністрянщині було сорок два скельні монастирі, які розташовувалися один від одного на відстані 15-25 кілометрів, – це дорівнює одноденному пішому переходу. Про життя релігійної громади на Поділлі в XVIII-XIX ст. можемо більше дізнатись на основі вивчення історії Бакотського та Лядовського скельних монастирів. Бакотський скельний монастир виник у XII ст. на місці язичницького капища. Князі Коріятовичі, прийшовши по Дністру до села Бакота, знайшли тут ченців. Протягом багатьох століть Подільська земля була розорена і спустошена не один раз татарами, турками, поляками.

У 80-х і 90-х роках XIX ст. під керівництвом славетного українського історика Володимира Антоновича археологічно досліджені залишки мо-

настирського комплексу. При цьому з'ясувалося, що монастирські приміщення були споруджені у двох ярусах, з них верхній містився на вершині гори. Звідси первісно був влаштований вхід у монастир, що являв собою печеру у вигляді майстерно вирубаного гвинтоподібного приміщення, яке величезною спіраллю в два оберти спускалося вниз. Монастир був відновлений 1893 року. На місці староруської (давньоукраїнської) церкви була побудована нова дерев'яна церква на честь Спаса. Освячення церкви здійснив єпископ Дмитрій 14 серпня 1893 р. в присутності численних богомольців, які прийшли сюди з різних місць Середнього Подністров'я, Молдавії, Буковини, Покуття і Поділля в цілому. З тогу часу в Бакоті щорічно проводяться святкові збори віруючих у день семи святих мучеників Маккавеї, які після жорстоких катувань загинули за віру в Єдиного Бога.

Залишки цього унікального скельного монастирського комплексу оголошено пам'яткою архітектури національного значення. Сюди проклали стежку не лише туристи, а й прочани з сусідніх сіл. Тож тут кілька разів у рік відбуваються служби Божі³.

Не менш цінним в історії Поділля, та взагалі України, є Лядовський скельний монастир. Лядовський Свято-Усікновенський печерний чоловічий монастир є одним з найдавніших святинь на Подільській землі. Церковний історичний переказ говорить, що початок цьому святому місцю поклав преподобний Антоній Печерський ще в XI ст. (1013 р.) на шляху зі Святої Гори Афону в Київ, де він згодом заснував Києво-Печерську лавру. Над південною околицею с. Лядова пірамідально здіймаються білі опокові скелі. Тут, на скельній терасі 90-метрової гори над Дністром, розташований комплекс – скельний печерний монастир XI – XIX ст. Він складається із трьох печерних церков: Усікновення Глави Іоанна Предтечі, святої великомучениці Параскеви П'ятниці і преподобного Антонія Печерського.

Церкви Іоанна Предтечі та Параскеви розміщуються у двох суміжних гротах, складні за конфігурацією, з'єднані між собою переходом. Перший і головний храм Лядовського монастиря – Усікновення Чесної Глави Іоанна Предтечі. Із зовнішнього боку цього храму піднімається величезний монумент – необтесана брила вапняку, що зверху й до низу поцяткована численними древніми написами на різних мовах і різних емблематичних зображеннях, що робилися відвідувачами і прочанами цього монастиря. Другий храм був створений з першим переходом-скарбницею у товщі крейдової скелі і освячений на честь святої великомучениці Параскеви, нареченої П'ятницею. Третій храм був створений у пам'ять засновника Лядовської обители преподобного Антонія Печерського і знаходиться поруч з келією преподобного, з'єднуючись з нею печерним переходом, у якому містяться монастирські аркосолії – братерська костниця.

Ці пам'ятки були добре відомі письменникам, мандрівникам, історикам XVI – XVIII ст., але конкретних історичних даних про заснування цих храмів немає, натомість залишилися народні перекази, легенди, версії. З певністю можна сказати, що ранньохристиянські печерні храми були засновані в XI ст. у нас на Пониззі, в Києві, а пізніше в Почаєві монахами східного обряду (православними). Їхня праця перетворила печери на церкви з відповідним архітектурним та художнім оздобленням⁴.

Справді, з XVIII ст. уніатська церква фактично запанувала над населенням підпольської України. На сході сфера її діяльності в окремих місцях сягала берегів Дніпра. У цьому уніатському морі православ'я зберігалось лише на окремих острівцях. Лівобережне Подністров'я формально майже все стало уніатським, якщо не брати до уваги конфесій, які не мають відношення до християнства. Результатом прийняття унії стали глибокі суперечності в серцях віруючих. На боці уніатства були влада, сила і гроші. При підтримці польської влади у Подністров'ї набула обертів експансія католицького уніатського духовенства, різноманітних чернечих орденів. Вони поширювали свій вплив на всі сфери життя: економіку і господарство, культуру й освіту, а відтак і на духовність у широкому розумінні цього слова. Більшості представників православного духовенства і вкрай збіднілих мирян за таких умов важко було протистояти їм, обстоювати канони східної церкви, традиції якої, до того ж, ніяк не встигали надійно вкоренитися на Поділлі⁵.

У Лядовій мала місце спроба запровадження греко-католицької парафії після відкриття 1772 р. тут приходської церкви. Годі за рекомендацією господаря всіх «крепостных – подданных Ярьшева и Лядавы, честного коронного» графа Тадея Дзедушицького уніатським священником у Лядові став Олексій Лесніовський, висвячений на цю посаду 9 листопада 1771 р. Львівським єпископом Леоном Шептицьким.

Після приєднання Поділля до Російської імперії Лядовський монастир був знову повернутий у православ'я і щорічно в день Усікновення глави Іоанна Предтечі сюди стікалося безліч прочан з усього Поділля і Бессарабії. Приїжджали сюди і дуже шановані особи, про що нагадують написи на вапняній скелі у храмі, зроблені протягом XVII–XIX ст. Серед надряпаніх на вапняку написів є печатка імператора, архієпископів та інших, не менш відомих прочан. Усіх, хто відвідував святу обитель, братія розташовувала у двоповерховому готелі, який гармонійно прилягав до скелі⁶. Священники Лядовської парафії постійно опікувались станом монастирських церков: ремонтували огорожу, зміцнювали терасу, добудовували храми. З долини Дністра до монастиря веде крута дорога вгору. Між глибокими ущелинами були вимурувані кам'яні мости.

Отже, після скасування кріпацтва та посилення впливу православної церкви на відродження просвітництва і духовності в цілому життя в багатьох сферах поживавлювалось. В економічному, а також соціальному та духовному відношенні кінець XIX ст. був періодом наростаючих змін. У традиційному устрої почалися зміни на всіх рівнях, і скрізь проступали ознаки нового. У Лядовій також виникали нові традиції, які значною мірою обумовлювали шляхи, зокрема й економічного розвитку⁷.

Православна церква Поділля на рубежі XIX–XX ст. виступила на захист української мови. Восени 1906 р. на єпархіальному з'їзді з ініціативи єпископа Подільської єпархії Парфенія було прийнято ухвалу: домагатися перед владою запровадження української мови в усіх школах духовного відомства. Синод задовольнив вимоги подільського духівництва і схвалив рішення стосовно використання української мови в навчальних закладах. Звичайно, в цьому особливу роль відіграв сам владика Парфеній, на долю якого роком раніше випала місія очолити перекладацьку комісію з підготовки і видання українською мовою Євангелія. Відтоді ініційований єпископом Парфенієм один з найперших перекладів Біблії, здійснений Іваном Хоменком, так і залишився, на думку фахівців, найдосконалішим, завдяки чому його продовжують читати під час богослужінь.

Що ж стосується Лядовської церковної парафії, то вона, за всіма даними, належала, за тодішніми визначеннями, до серйозного сьомого розряду. Якщо на початку XIX ст. ця парафія майже не мала землі, явно бідувала і не вела господарства, то 1863 р. вона вже нараховувала 35 десятин 250 сажнів землі. А на початку XX ст. місцевій церкві належало присадибної землі – 3 десятини 400 сажнів, орної – 37 десятин 370 сажнів, під хутором – 233 сажні, під церковним садом – 9 десятин 420 сажнів. Всього – близько 60 десятин у долині біля Дністра. Всі ці площі місцеві жителі і сьогодні лише з доброї пам'яті, а не за фактом, називають «монастирською». Історики називають Лядовську обитель дивною пам'яткою загадкового минулого і відзначають його духовну й культурну значущість протягом більш ніж 1000-річної історії Православ'я на нашій землі.

Єдиним монастирем на Поділлі, який зберігав православну віру від початку свого існування, був Бершадський Преображенський чоловічий монастир. Засновано монастир 1616 р., коли православним єпископом Львівським і Кам'янецьким був Єремія Писаревський. Для Поділля то були важкі часи. Вплив православних литовських князів ослаб, натомість посилювався вплив польського католицизму, через це православна віра принижувалась: православні монастирі або погрозами, або силоміць втягували в унію. Що ж залишалось тим інокам, які не хотіли зраджувати православ'я, як не шукати сховищ, де вони облаштувалися спочат-

ку таємно, а потім й офіційно з відома й благословення своїх предстоятелів.

Свого часу в монастирському архіві зберігався записаний переказ, згідно з яким Бершадський монастир заснували пустельники з Молдавії, яких теж пригноблювали турки. Ці пустельники, мовляв, були константинопольськими ченцями, які втекли з батьківщини після розгрому Візантійської імперії. Вони вирушили до річки Кодими, де раніше був турецький кордон, шукаючи зручного місця для проживання. Саме тут вони й оселилися поміж великих та дрімучих лісів, неподалік річки Дохни. Тут і побудували перший дерев'яний просторий храм, покритий очеретом. Престол влаштували на дубовому пні, який зберігався у Преображенській церкві і пізніше був обкладений дубовими дошками.

У книзі «Подолія» в основі походження Бершадського монастиря наводиться факт проведення 1607 р. Варшавського сейму разом з послами і воеводами Київським, Волинським і Брацлавським, які добилися того, що на ньому від імені польського короля забезпечувалися права і привілеї греко-руської релігії. Але пізніше, коли менш заможні православні монастирі за постановою Триденського собору і за велінням папи римського були приписані до більш багатих, які прийняли унію, то Бершадський монастир, вже відомий на цей час, був визначений до скасування.

У такій ситуації з часів польсько-католицького панування, а також двадцятисемирічного періоду панування на Поділлі турків, а потім й козацьких війн, коли багато монастирів взагалі припинило своє існування, звичайно, Бершадський монастир не міг розвиватися і часто розорявся. Так, за письмовими даними, він був розорений двічі: 1774 р. його розорив уніатський офіціал Белінський, і монастир залишався занедбаним декілька років, аж поки за розпорядженням Переяславської духовної консисторії не був знову відбудований; 1789 р. монастир був знову розорений польськими жовнірами під керівництвом уніатського духовенства. Тільки 1794 р. з благословення православного єпископа Вінницького монастир почав остаточно відбудовуватись. Поляки й уніати розорили монастир саме за його стійку відданість православ'ю – всі інші православні подільські монастирі перейшли під унію.

Незважаючи на гніт і велику бідність, Бершадська обитель була єдиним православним монастирем у всій Подолії, в якому унія не змогла закріпитись. Головною і єдиною підтримкою обителі були навколишні православні жителі, які давали скромні кошти на утримання монастиря. Остаточно обитель було відбудовано 1796 р. під керівництвом ієромонаха Терентія. У ньому вже була остаточно відбудована Преображенська церква, влаштовано 15 келій, трапезну, збудовано інші господарські споруди, а сам монастир огорожено. Крім цього, тут було зведено й Теплу церкву.

Не менш цікавою є історія Шаргородського Свято-Миколаївського чоловічого монастиря, про

який далі йтиметься. Шаргородський Свято-Миколаївський чоловічий монастир – старовинний православний монастирський заклад, початки існування якого сягають часів пізнього середньовіччя. Монастир відомий як Калиновський, тобто існував у селі Калинівка неподалік Шаргорода до середини XII століття.

Після Визвольної війни українського народу (1648 р.) монастир занепав і утримувався власниками Шаргорода католицької віри. Про велике значення відновленого монастиря свідчить той факт, що 1797 р. разом з відкриттям семінарії тут була відкрита перша резиденція керуючого Подільською єпархією пресвященного Іоанікія. Підкреслимо, що в семінарії в другій половині XIX ст. навчалися такі видатні діячі культури та літератури: Михайло Коцюбинський (1864–1913), Степан Руданський (1834–1873) і відомий український композитор, майстер хорового мистецтва Микола Леонтович (1877–1921)⁸.

Основною прикрасою Шаргородського монастиря, його серцем був і залишається Свято-Миколаївський собор. Він розташований у центрі колишнього монастирського подвір'я, яке зайняло верхнє плато межиріччя, його видно зі всіх куточків міста. Будівництво монастиря здійснювалось у декілька етапів, в основному протягом першої половини XIX ст. При цьому є відомості, які свідчать про можливий вплив на формування комплексу академіка архітектури І.Є.Старова, який плідно практикував свою архітектурну концепцію на Півдні України та Правобережжі в 1790-ті роки. У працях Подільського єпархіального історико-статистичного комітету зазначається, що взірцем собору в Шаргороді є соборний комплекс Олександрівської лаври в Санкт-Петербурзі⁹.

До архітектурного ансамблю обителі належить храм в ім'я Казанської ікони Божої Матері, який був реконструйований із базиліанської церкви всередині братського корпусу у 1834–1840 рр.

1874 р. з братської трапезної, що у північному монастирському корпусі, була перебудована тепла кам'яна церква на честь Архистратига Божого Михаїла та інших «Небесних Сил Безплотних». Крім храмів, до об'єктів монастиря належить електростанція, просфорня, монастирський сад. Після Першої світової війни монастир було зруйновано. Лише у 80-х роках XX ст. монастир відновлено¹⁰. Нині Шаргородський Свято-Миколаївський чоловічий монастир відкрив нову сторінку своєї багатой історії. На цей час в обителі звершують чернечий подвиг десять ченців разом з настоятелем монастиря ігуменом Кипріаном.

На території Поділля знаходиться ще одна святиня – Браїлівський Свято-Троїцький жіночий монастир, заснований 1635 р. у Вінниці королівським секретарем, а згодом сенатором польським Михайлом Кропивницьким з дозволу короля Владислава IV з метою підтримки православ'я на Брацлавщині, де після 1596 р. швидко розповсюджувалась

унія. На початку свого існування «...монастир був слабкий духовно, тому не міг протистояти наступаючій унії і латинству. Рік захоплення вінницького жіночого монастиря уніатами точно невідомий, однак нову церкву вже освячував (1723 р.) уніатський єпископ Афанасій Шептицький»¹¹.

Але і цьому монастирю не судилося довго проіснувати, – поступово він став убожити й занепадати, тому не дивно, що 1780 р. черниці покинули монастир спустошеним і зовсім занедбанім. Таким він залишався цілих шість років, поки 1786 р. не оселилися тут чотири черниці-базиліанки [василіанки].

1793 р. внаслідок другого поділу Польщі Поділля увійшло до складу Російської імперії. Імператриця Катерина II, враховуючи, що тільки в одній Брацлавській губернії числилося 1442 церкви, розпорядилася заснувати на Поділлі самостійну єпархію з назвою «Брацлавської і Подільської». – Указ було підписано 12 квітня 1795 р.

Вінницький жіночий монастир почав потроху відновлюватись і розбудовуватись¹². Про це свідчить як високий моральний стан сестер обителі, так і поступове збільшення їх кількості. За ігуменства матушки Таїсії було змінено місцезнаходження монастиря. Він був перенесений у Браїлів, на місце колишнього католицького монастиря. 1832 р. із Чигиринського монастиря Преосвященним Кирилом була викликана ігуменя Анфіса і поставлена настоятельницею Вінницького монастиря. У зв'язку з тим, що приміщення Вінницького жіночого монастиря перебувало в аварійному стані, архієпископ Арсеній, в майбутньому митрополит Київський і Галицький, запропонував настоятельниці монастиря ігумені Таїсії просити Священний Синод про дозвіл на переселення монастиря в приміщення колишнього тринітарського кляштора в Браїлові. Причиною перенесення монастиря 1845 р. з Вінниці до Браїлова стали незручності у його розташуванні та непридатність для проживання у старих дерев'яних приміщеннях. Саме тому за клопотанням подільського архієпископа Арсенія обитель було перенесено у м. Браїлів, де залишилися вільними приміщення католицького монастиря після виселення звідти 1832 р. монахів-тринітаріїв.

Станом на 1 січня 1845 р. Браїлівський монастир нараховував: настоятельницю, 13 черниць, 5 послушниць. Монастирського причту: 2 священника, диякон, псаломщик і пономар. Зі скарбниці відпускалося монастирю щорічно 3 246 крб. 50 коп., із Господарського управління при Священному Синоді на користь причту – 205 крб. У монастирі 1860 р. на честь святого Миколи-Чудотворця була побудована ще одна церква, яка розташовувалась на другому поверсі монастирських келій. Ця церква була невелика. Іконостаси в обох церквах одноярусні, особливою красою і цінністю вирізнялася Миколаївська церква.

5 вересня 1884 р. настоятелькою монастиря стала ігуменя Мелантіна. За своє довге життя у стінах обителі ігуменя виявила себе як надзвичайно дійо-

ва особистість, про що свідчать її діяння для зміцнення православної релігії на теренах Вінницького повіту¹³. 1895 р. виповнилось сто років з часу приєднання Вінниці-Браїлівського жіночого монастиря до православної єпархії та п'ятдесят років із часу перенесення монастиря з Вінниці до Браїлова. Браїлівський Свято-Троїцький монастир перший відроджений у Вінницькій єпархії, який 15 вересня 2009 р. відзначив свій 20-річний ювілей. У монастирі знаходяться дві чудотворні ікони – Браїлівського-Ченстоховська і Браїлівському-Почаївська ікони Божої Матері.

Нині ці могутні духовні споруди, а саме монастирі, існують та діють поряд з нами, намагаючись донести до людської свідомості православну віру, віру у Бога, Ісуса Христа. З глибоким подихом спостерігаючи за величчю монастирів, які в свій час пережили гоніння і руйнації, розумієш, що жити необхідно духовно красивим життям. На думку спадають слова старого Ізота Івановича з роману «Собор» Олеся Гончара: «Дорожіть миттю, секундою! Живіть так, щоб встигли залишити слід після себе путящий. Живе не той, хто чадить. Живе – хто іскрить!». Тому прямий обов'язок всіх, передусім подолян – якомога більше проникнутись багатою історією і величним духом святих Подільського краю, берегти ці святині, зберегти навіки.

¹ Слободянюк П. Українська церква: історія руйни і відродження. Наукове видання, присвячене двотисячоліттю Різдва Христового / П. Слободянюк. // Хмельницький, 2000. – С. 256.

² Ломачинська І. Монастирські каземати / І. Ломачинська. // Людина і світ. – 1999. – № 11. – С.39

³ Вечерський В.В. Українські монастирі. / В.В. Печерський. – К.: Наш час, 2008. – С.365.

⁴ Димитрій. Печерні монастирі, скити та келії / Димитрій. // Основа. – 1995. – № 6. – С.126.

⁵ Давиденко В.В. Монастир. – 2-е вид., доп. / В.В. Давиденко. – Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2006. – С.152.

⁶ Малаков Д.В. По восточному Подолью. / Д.В. Малаков. – М., 1998. – С.138.

⁷ Давиденко В.В. – Вказ. праця. – С.216.

⁸ Архімандрит Гавриїл, настоятель Шаргородського монастиря Подольської єпархії // Подільські Єпархіальні Відомості. – 1892. – Журнал № 7. – С.165.

⁹ Герасименко О. Благословенна завжди будь, моя квітуча земле / О. Герасименко. – Вінниця, 2005. – С.19.

¹⁰ Царенко С.О. Історична довідка про архітектуру Свято-Миколаївського монастиря / С.О. Царенко. – Шаргород, 2007. – Арк.16-19.

¹¹ Є на небесах Свідок і Заступниця моя // Короткий нарис Свято-Троїцького Браїлівського монастиря. – Житомир, 2000. – С.4.

¹² Лисий А.К. Нариси історії Подільської (Вінницько-Брацлавської) Єпархії 1795-1995 / А.К. Лисий– Вінниця, 1995. – С.9-10.

¹³ Лотоцький І. Вінниці-Браїловський женський монастир і його святині. / І. Лотоцький. – Немиров, 1900. – С.40.

Юрій ХОЛОДЮК
(Винниця)

**РЕЛИГИОЗНА ЖИЗНЬ
НА ПОДОЛЬЕ В XVIII-XIX ВВ.,
РОЛЬ И МЕСТО МОНАСТЫРЕЙ
В РЕЛИГИОЗНОЙ ЖИЗНИ КРАЯ**

В статье исследуется религиозная жизнь на Подолье в XVIII-XIX вв., выясняется роль и место монастырей в религиозной жизни края. На основе различных материалов автор анализирует отношение власти к религиозным общинам Подолья.

Ключевые слова: Подолье, монастырь, религия, церковь, монашество, Бакотский и Лядовский скальные монастыри, Бершадский Преображенский мужской монастырь, Шаргородский Свято-Николаевский мужской монастырь, Браиловский Свято-Троицкий женский монастырь.

Yuriy HOLODYUK
(Vinnitsa)

**THE POSITION OF THE RELIGIOUS LIFE
IN PODILLIA IN XVIII-XIX CENTURIES, THE
ROLE AND PLACE OF THE MONASTERIES
IN THE RELIGIOUS LIFE OF THE REGION**

In the article position of religious life is probed on Podillia in the XVIII-XIX centuries, a role and place of monasteries turns out in religious life of edge. On the basis of the archived materials, an author analyses attitude of power toward religious societies of Podillya.

Keywords: Podillya, monastery, religion, church, monkhood, Bakotsky and Lyadovsky, is rocky monasteries, Bershadsky Preobrazhensky male monastery, St. Nicholas Shargorodsky male monastery, Brailivsky Holy Trinity Monastery.

УДК [94(477.83/.86):323.13] «1900/1914»

Віталій ГАЙСЕНЮК
(Чернівці)

**МОСКВОФІЛЬСЬКИЙ РУХ У ГАЛИЧИНІ
НА ПОЧАТКУ XX СТ.**

У статті висвітлено стан москвофільського руху в Галичині на початку XX ст., напередодні Першої світової війни. Автор звернув увагу на декілька аспектів розвитку цього руху, а саме – ідейну трансформацію культурницького русофільства у політичне москвофільство, чисельність та організаційну структуру останнього.

Ключові слова: москвофільство, русофільство, «старшокурсники», «новокурсники», «Руська народна партія».

Русофільство як світоглядно-політична течія українського життя Галичини ще з середини XIX ст. поступово набувало усе більшого впливу на

громадське життя краю. Межа XIX–XX ст. стала знаковою в розвитку цього руху: відбулася його радикалізація, еволюція ідейної платформи від культурницьких до політичних вимог. Чому це сталося, та взагалі, який вплив на тогочасне українське суспільство Галичини в умовах активного становлення української модерної нації мало русофільство-москвофільство? Як слід його оцінювати? Все це обумовлює наукову, а також, з огляду на сучасні події (ідея «русского мира»), суспільну **актуальність** даного явища в історії України. Адже світоглядний аспект москвофільства належить до однієї з тих тем, вивчаючи які, сучасний український історик мимоволі буде відповідати на питання, що постали перед нинішнім поколінням.

Мета роботи – на основі джерельного та історіографічного матеріалу дослідити стан москвофільського руху на початку XX ст. у контексті його ідейних та організаційних змін. У зв'язку з цим постають такі **завдання**:

– дослідити чисельність та масштаби москвофільського руху на початку XX ст.;

– з'ясувати зміни в ідеології русофільського руху, що перетворили його у політично радикальне москвофільство;

– прослідкувати вплив зовнішніх факторів на еволюцію руху.

Хронологічні рамки досліджуваного явища – від початку XX ст., коли відбулася радикалізація русофільського руху, і до Першої світової війни, коли діячі руху перейшли до практичної діяльності з втілення планів анексії Галичини Російською імперією.

Питання еволюції русофільського руху уже знайшло певне висвітлення у сучасній українській **історіографії**. Серед сучасних авторів наукових праць з цього питання слід відзначити О. Сухого, М. Мудрого, С. Макарчука, О. Аркушу, І. Орлевич, У. Уську. Вони намагалися розглядати москвофільство в контексті традиційної концепції українського націотворення в Галичині, згідно з якою останнє залежало визначальною мірою від зростання впливу народолюбської партії. Доволі ґрунтовно з опорою на цифри та документи авторами висвітлено масштаби цього руху та його вплив на суспільне життя в Галичині на початку XX ст., а також еволюцію його ідейних основ. Однак чимало питань, що стосуються становища москвофільського руху в Галичині на початку XX ст., ще залишаються недостатньо вивченими.

Серед зарубіжних дослідників проблеми слід відзначити традиційно заангажовані статті російських істориків О. Савченка та Н. Пашаєвої, які розглядали явище москвофільства крізь призму розвитку російського руху на західноукраїнських землях. А, отже, наукова цінність таких досліджень суттєво страждає. Натомість втішним є доробок австрійського історика А.В. Вендланд, яка ґрунтовно, а, головне, неупереджено дослідила розвиток москвофільства від його витоків до 1914 р.